

СКАРБНИЦЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Збірник наукових праць

Випуск 13

Чернігівський історичний музей імені В.В. Тарновського
Головне управління культури, туризму і охорони культурної спадщини
Чернігівської облдержадміністрації

Інститут української археографії та джерелознавства
імені М.С. Грушевського НАН України
Чернігівське відділення

СКАРБНИЦЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Збірник наукових праць
Випуск 13

Видавництво Чернігівського ЦНП
2011

ББК 63.3 (4 УКР)
С.42
УДК 94 (477)

У тринадцятому випуску збірника наукових праць вміщені матеріали, присвячені історії музею та його колекціям, дослідження з краєзнавства, а також надані авторами доповіді і повідомлення, виголошені на наукових конференціях, проведених Чернігівським історичним музеєм імені В.В. Тарновського у 2010 і 2011 роках.

Для наукових працівників, викладачів, музейників і краєзнавців, усіх, хто цікавиться історією і культурою України.

Редакційна колегія: О.Б. Коваленко (голова), С.Л. Лаєвський,
Л.П. Линюк (відповідальний редактор),
С.М. Лихачева, С.О. Половнікова

Комп'ютерний набір: І.П. Цикунова

Комп'ютерна верстка: Л.Є. Матвійчук

Скарбниця української культури: Збірник наукових праць. – Вип. 13 /Чернігівський історичний музей імені В.В. Тарновського, Інститут української археографії та джерелознавства імені М.С. Грушевського НАН України; Редколегія: О.Б. Коваленко (голова) та ін. – Чернігів, 2011. – 231 с.: іл.

ISSN 1996-1502

© Чернігівський історичний музей
імені В.В. Тарновського, 2011
© Видавництво Чернігівського ЦНІІ, 2011

НІТЧЕНКО А.

Матеріальне забезпечення функціонування виконавчих комітетів громадських організацій Чернігівської губернії у 1917 році

Досвід державотворення періоду Української революції 1917–1921 років, в умовах розбудови незалежної Української держави, на нинішньому етапі має якісно нові можливості об'єктивного дослідження та поглибленого вивчення. Перед українською історичною наукою постало коло проблем, котрі потребують змістовного наукового аналізу, оскільки чимало історичних процесів і їхня оцінка на сьогодні залишаються мало дослідженими. У цьому контексті безперечно становить інтерес проблема формування й функціонування управлінського апарату на місцях за часів існування Тимчасового уряду.

Як відомо, в ході Лютневої революції 1917 р. була значною мірою втрачена жорстка централізація, характерна для дореволюційного апарату управління. Почав докорінно змінюватися порядок формування й функціонування всіх владних структур. Серед безлічі організацій, що виникли після Лютневої революції, особливої уваги заслуговують виконавчі комітети громадських організацій. На той час саме вони склали основу нової системи місцевої влади.

Документи підтверджують той факт, що перш ніж Тимчасовий уряд став займатися проблемами місцевої влади, у ряді губерній, у тому числі й Чернігівській, були створені виконавчі комітети громадських організацій – громадсько-політичні утворення, які претендували на організацію життя і підтримку порядку на місцях. Їх створення обумовлювалось відсутністю на місцях представницьких органів державної влади, які б репрезентували інтереси всіх громадських організацій губернії. Саме бажання чернігівської інтелігенції представляти інтереси всіх верств населення і призвело до ідеї створення нового органу.

Виконавчі комітети громадських організацій формувались на основі делегування до їхнього складу представників від різних демократичних громадських інституцій. Вони обиралися від різних верств суспільства і були багатостановими та масовими організаціями. Це були коаліційні органи з фіксованим членством, із широкою мережею місцевих громадських організацій. В березні–травні 1917 р. вони з великою енергією розгорнули роботу по охороні революційного порядку, рішуче відстоювали революційні завоювання на місцях від посягань центру, вирішували життєво важливі питання на периферії.

Окремі аспекти історії створення та функціонування виконавчих комітетів громадських організацій на матеріалах Чернігівської губернії вже досліджувалися в роботах місцевих істориків¹, але їхнє матеріальне забезпечення по суті не висвітлено у науковій літературі. Для розкриття цієї проблеми велике значення має аналіз місцевої преси та матеріалів діловодства, що збереглися у фондах Державного архіву Чернігівської області, відділу Державного архіву Чернігівської області в м. Ніжині, Центрального державного архіву вищих органів влади України та Державного архіву Російської Федерації. Архівні документи дозволяють вивчити не тільки організаційну структуру та процес трансформації правового статусу виконавчих комітетів, але і проблему їхнього фінансового забезпечення.

З цього приводу слід наголосити, що як такого документа, який би юридично закріплював статус виконавчих комітетів в системі влади, Тимчасовим урядом прийнято не було. На квітневій нараді губернських комісарів у Петрограді уряд дав зрозуміти, що

визнавати виконавчі комітети законними не збирається. І тому лише погодився утримувати за рахунок казни ті комітети, які будуть виконувати обов'язки "загальнодержавного" та "позапартійного характеру"².

Губернські виконавчі комітети, у тому числі і Чернігівський, отримали завдання в терміновому порядку самостійно розробити кошториси і надіслати їх до Петрограда. Але уряд не розробив конкретні норми щодо складання кошторисів. Внаслідок чого, розроблені повітовими виконавчими комітетами кошториси, були надзвичайно строкаті. Визначені добові та роз'їзні членам повітових комітетів коливались від 200 руб. до 8535 руб. Коливалось й утримання канцелярій виконавчих комітетів – від 200 руб. до 739 руб.³ Губернському комісару Тимчасового уряду довелося самому розробляти норми, за якими і було підготовлено загальний кошторис утримання повітових виконавчих комітетів губернії, розрахований на три місяці. Виявилось, що на утримання повітових виконавчих комітетів, за винятком волосних та сільських виконавчих комітетів, щомісяця потрібно фінансувати 43947 руб. 64 коп.⁴ А на утримання Чернігівського губернського виконавчого комітету – 15350 руб.⁵

Не можна не відмітити, що добові та проїзні гроші для членів виконавчих комітетів, оплата праці членів президії, канцелярські й поштово-телеграфні видатки, друкування відозв – усе це вимагало чималих грошей. Однак Тимчасовий уряд не поспішав фінансувати виконавчі комітети. Уряд відніс їх "до звичайних громадських організацій і тим самим залишив комітети без правового оформлення і фінансової підтримки"⁶. Телеграма Міністерства внутрішніх справ за № 1341 від 14 травня 1917 р. роз'яснювала, що з дозволу Тимчасового уряду відпускаються кошти тільки тим громадським організаціям (установам), які виконують функції виконавчої влади⁷. Але на практиці виявилось, що "вказати точно функції комітетів – завдання нездійсненне"⁸.

Очевидно, пояснити таку позицію уряду можна не лише концепцією виконавчої влади, але й тим, що уряд, побоюючись політичної активності представницьких установ на місцях, не хотів давати в їхні руки реальні важелі влади. Тому одним із найбільш гострих і невирішених питань в організації виконавчих комітетів усіх рівнів було фінансове питання.

З аналізу архівних матеріалів можна зробити висновок, що міські виконавчі комітети губернії на початку формування отримували кошти за рахунок пожертв від різних організацій та фондів, створених для здійснення завдань комітетів⁹. Основні ж витрати лягали на громадські організації, які входили до складу виконавчих комітетів і насамперед – земства. За рахунок земського самоврядування існував і губернський виконавчий комітет. Так, наприклад, на рахунок губернського земства відносилась оплата добових всім членам комітету на час їхньої роботи в губернському зібранні¹⁰, а каса дрібного кредиту губернського земства неодноразово надавала кредити губернському виконавчому комітету на культурно-просвітницькі цілі¹¹. Підтримував фінансово губернський виконавчий комітет (кредитами або авансами) і губернський комісар Тимчасового уряду¹².

Що ж стосується повітових виконавчих комітетів, відомо, що за рішенням губернського виконавчого комітету від 14 квітня 1917 р. на них покладалось самофінансування¹³. Але деякі повітові виконавчі комітети губернії ще тривалий час не покидала надія отримати кошти на своє функціонування від уряду. Вони закидали канцелярію губернського земства телеграмами з проханням відкрити рахунки у казначействі на їхнє виконавчого комітету телеграмами з проханням відкрити рахунки у казначействі на їхнє виконавчого комітету доводилось їм відмовляти, тому що сам уряд утримання. Губернському виконавчому комітету доводилось їм відмовляти, тому що сам він фактично існував за рахунок займів. У реальному житті тягар утримання повітових виконавчих комітетів нерідко лягав на повітові земства¹⁴.

По-іншому ситуація складалася навколо волосних та сільських виконавчих комітетів.

Видатки на утримання волосних виконавчих комітетів урядом взагалі не передбачались. Чернігівський губернський комісар роз'яснював волосним виконавчим комітетам, що витрати на їхнє утримання не фінансуються урядом тому, що, по-перше, держава перебуває у скрутному економічному становищі. А по-друге, волосні виконавчі комітети виконують функції волосних правлінь, а отже можуть використовувати їхні кошти. В тому випадку, якщо волосні виконавчі комітети працюють паралельно з волосними правліннями, то вишукувати кошти вони повинні з інших місцевих джерел, оскільки існують вони "головним чином, в інтересах місцевого населення"¹⁵.

Так, згідно з "Інструкцією по устрою сільських та волосних рад і комітетів в Чернігівському повіті"¹⁶ волосним та сільським виконавчим комітетам Чернігівського повіту надавалося право не тільки самооподаткування, але і встановлення способів самооподаткування.

Джерелом фінансування волосних виконавчих комітетів Новозибківського повіту, за рішенням засідання членів волосних та посадських комітетів повіту, повинно було слугувати обкладання зборами приватновласницьких земель, які ще до цього не обкладалися волосними зборами¹⁷. Для тих місцевостей, де приватновласницькі землі були відсутні або їх було недостатньо, кошти вирішено було виділити із повітового земства.

Джерелом фінансування сільських виконавчих комітетів Ніжинського повіту, на відміну від Новозибківського, повинні були стати мирські збори, загальнодержавні та інші надходження¹⁸.

Але згідно з розпорядженням Тимчасового уряду земства не мали права вводити нові податки¹⁹. Тому утримання виконавчих комітетів передбачалось переважно за рахунок місцевих коштів. Так, у Козелецькому повіті спочатку планувалося утримувати сільські виконавчі комітети за рахунок місцевих волосних коштів, але надалі стало ясно, що місцевих коштів недостатньо, тому було ухвалене рішення з 25 травня 1917 р. усі виконавчі комітети повіту віддати на утримання земствам²⁰. При цьому, Козелецька земська управа констатувала, що якби не було вжито таких заходів, відбувся б "повний розпад комітетів, оскільки члени комітетів, не отримуючи заробітну плату, відмовлялися працювати"²¹.

Проте цими рішеннями проблема матеріального забезпечення виконавчих комітетів повністю не розв'язувалася. Тому земства, намагаючись знайти якесь позитивне рішення по цьому питанню, запропонували Тимчасовому уряду припинити видавати платню колишнім земським начальникам, натомість асигнувати із скарбниці кошти на утримання виконавчих комітетів²².

Попри те, що кошториси повітових виконавчих комітетів та губернського виконавчого комітету були подані вчасно, уряд затримував асигнування грошей. Лише 5 серпня 1917 р. Тимчасовий уряд ухвалив рішення надати в розпорядження Міністерства внутрішніх справ три мільйони рублів на покриття витрат повітових виконавчих комітетів за травень, червень, липень та серпень поточного року. При цьому наголошуючи, що зазначені кошти надаються комітетам на позиковій основі, тобто "з наступним відшкодуванням" держказначейству²³. Але лише в жовтні 1917 р. Чернігівський губернський комісар Тимчасового уряду отримав від Міністерства телеграфом 47000 руб. на покриття витрат виконавчих комітетів²⁴. На повітовому та волосному рівні склалась така ситуація, що фактично з часу виникнення члени виконавчих комітетів виконували свої обов'язки безоплатно.

Як бачимо, післяреволюційний суспільний устрій в губернії базувався на міцній

основі традицій і досвіду роботи місцевого самоврядування, саме за рахунок земського самоврядування відбувалось фінансування діяльності виконавчих комітетів. Але каси земських управ дуже швидко спорожніли. Витрати на утримання земських установ почали перевищувати доходи, і тому надалі земства почали відмовляти виконавчим комітетам у наданні кредитів²⁵.

Восени до скарбниці припинили надходити земські та мирські збори, внаслідок чого члени виконавчих комітетів не тільки не одержували заробітну плату, але й не могли утримувати свої приміщення²⁶. Ситуація на осінь 1917 р. склалась дійсно тупикова. Систематично не отримуючи платню, члени виконавчих комітетів почали відмовлятися від роботи²⁷. Джерела фінансування виконавчих комітетів так і не були законодавчо визначені, а фактор самофінансування, як покаже подальший розвиток подій, не сприяв їхній успішній практичній діяльності.

Після проведення виборів до органів місцевого самоврядування діяльність виконавчих комітетів поступово почала втрачати сенс. Недостатнє фінансування стало однією із причин занепаду, малоефективної діяльності та зрештою й ліквідації виконавчих комітетів.

Отже, виконавчі комітети громадських організацій зазнали поразки восени 1917 р. тому, що вони були нежиттєздатними органами влади в умовах революції. Відповідно, їхнє зникнення було цілком закономірним явищем.

¹ Нітченко А. Правове становище виконавчих комітетів громадських організацій у 1917 році (на матеріалах Чернігівської губернії): 36 тез доповідей XI всеукр. наук.-практ. конф. ["Формування правової держави в Україні: проблеми і перспективи"], (Тернопіль, 24 квітня 2009 р.). – Тернопіль, 2009. – С. 46–50; Нітченко А. Позиція Тимчасового уряду щодо питання реорганізації механізму державного управління: Сб. науч. трудов /Матеріали I междунар. науч.-практ. конф. ["Развитие государственности и права в Украине: реалии и перспективы"], (Симферополь, 24 апреля 2009 г.). – Симферополь, 2009. – Часть 1. – С. 120–123; Нітченко А. Основні форми та напрями діяльності виконавчих комітетів громадських організацій Чернігівської губернії у 1917 р.: український досвід формування громадянського суспільства: міжнар. наук.-практ. конф. ["Імперативи розвитку України в умовах глобалізації"], (Чернігів, 12–13 червня 2009 р.). – Чернігів, 2009. – С. 222–225; Нітченко А. Виконавчі комітети громадських організацій 1917 року: підсумки та перспективи вивчення // Сіверянський літопис. – 2010. – № 1. – С. 75–86; Нітченко А. Виникнення інституту комісарів Тимчасового уряду та його взаємодія з виконавчими комітетами громадських організацій (на прикладі Чернігівської губернії): тези доповідей 63-ї міжнар. наук. конф. ["Каразінські читання" (історичні науки)], (Харків, 23 квітня 2010 р.). – Харків, 2010. – С. 252–254; Нітченко А. Історико-правовий аспект виникнення мережі сільських та волосних виконавчих комітетів громадських організацій у 1917 р. в контексті українського досвіду формування громадянського суспільства: 36 матеріалів III міжнар. наук.-практ. конф. ["Україна європейська: сучасні тенденції і перспективи"], (Чернігів, 21 травня 2010 р.). – Чернігів, 2010. – С. 122–125; Оніщенко О.В. Чернігівський губернський громадський виконавчий комітет у 1917 році // Література та культура Полісся. Полісся та Лівобережна Україна в історичному та культурологічному контексті [відп. ред. і упорядник Г.В. Самойленко]. – Ніжин, 2001. – Вип. 17. – С. 159–165; Ростовська О., Родін С. Демократизація культурно-національного життя Ніжина в 1917 році // Сіверянський літопис. – 1995. – № 1. – С. 3–7.

² Державний архів Чернігівської області (далі – ДАЧО). – Ф. 127. – Оп. 254а. – Спр. 59. – Арк. 2; Центральний державний архів вищих органів влади України (далі – ЦДАВО України). – Ф. 1457. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 136зв.

³ ДАЧО. – Ф. 127. – Оп. 254а. – Спр. 59. – Арк. 1–82зв.

⁴ ДАЧО. – Ф. 127. – Оп. 254а. – Спр. 59. – Арк. 30зв.; Государственный архив Российской Федерации (далее – ГАРФ). – Ф. 1788. – Оп. 2. – Д. 32. – Л. 58.

⁵ ДАЧО. – Ф. 127. – Оп. 254а. – Спр. 47. – Арк. 79; ГАРФ. – Ф. 1788. – Оп. 2. – Д. 32. – Арк. 52.

⁶ Герасименко Г.А. Трансформация власти в России в 1917 г. // Отечественная история. – 1997. – № 1. – С. 63.

⁷ ДАЧО. – Ф. 127. – Оп. 254а. – Спр. 59. – Арк. 126; Відділ ДАЧО в м. Ніжині (далі – ВДАЧОН). – Ф. 6767. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 53; ЦДАВО України. – Ф. 1457. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 170зв.

⁸ ДАЧО. – Ф. 127. – Оп. 254а. – Спр. 59. – Арк. 2зв.; ГАРФ. – Ф. 1788. – Оп. 2. – Д. 32. – Л. 57.

⁹ Комитет общественных организаций // Черниговская земская газета (далее – ЧЗГ). – 1917. – № 22 (17 марта). – С. 3.; Заседание Черниговского Совета представителей общественных организаций // Черниговский Церковно-общественный вестник. – 1917. – № 74 (12 апреля). – С. 4; ЦДАВО України. – Ф. 1486. – Оп. 1. – Спр. 7. – Арк. 10.

- ¹⁰ ДАЧО. – Ф. 127. – Оп. 254а. – Спр. 47. – Арк. 80.
¹¹ ЦДАВО України. – Ф. 1457. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 32, 69.
¹² ДАЧО. – Ф. 127. – Оп. 254а. – Спр. 59. – Арк. 23в.; ЦДАВО України. – Ф. 1457. – Спр. 3. – Арк. 145, 149-149зв.; ГАРФ. – Ф. 1788. – Оп. 2. – Д. 32. – Л. 57.
¹³ ЦДАВО України. – Ф. 1457. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 17.
¹⁴ ДАЧО. – Ф. 145. – Оп. 2. – Спр. 855. – Арк. 9.
¹⁵ ДАЧО. – Ф. 127. – Оп. 254а. – Спр. 59. – Арк. 162.
¹⁶ Инструкция по устройству сельских и волостных советов и комитетов в Черниговском уезде // Известия Черниговского губернского исполнительного комитета. – 1917. – № 5 (23 апреля). – С. 2.
¹⁷ Заседание членов волостных и посадских комитетов Новозыбковского уезда // ЧЗГ. – 1917. – № 30 (14 апреля). – С. 7–8.
¹⁸ Положение о сельских общественных комитетах // Известия Нежинского общественного комитета. – 1917. – № 14. – 25 апреля. – С. 1; ВДАЧОН. – Ф. 1208. – Оп. 1. – Спр. 180. – Арк. 163в.
¹⁹ ДАЧО. – Ф. 145. – Оп. 2. – Спр. 855. – Арк. 9.
²⁰ ДАЧО. – Ф. 145. – Оп. 2. – Спр. 855. – Арк. 45.
²¹ ДАЧО. – Ф. 145. – Оп. 2. – Спр. 855. – Арк. 9, 45зв.
²² ДАЧО. – Ф. 145. – Оп. 2. – Спр. 857. – Арк. 21.
²³ ДАЧО. – Ф. 127. – Оп. 254а. – Спр. 59. – Арк. 134.
²⁴ ДАЧО. – Ф. 127. – Оп. 254а. – Спр. 59. – Арк. 124.
²⁵ ДАЧО. – Ф. 145. – Оп. 2. – Спр. 857. – Арк. 22 зв., 32.
²⁶ с. Держановка, Козелецкого уезда // ЧЗГ. – 1917. – № 77 (6 октября). – С. 5.
²⁷ ДАЧО. – Ф. 127. – Оп. 254а. – Спр. 59. – Арк. 30, 103.

ЗМІСТ

	Стор.
Колекції Чернігівського історичного музею імені В.В. Тарновського	
Арендар Г. Пернач Павла Полуботка.....	3
Ситий І. Печатка Пустинно-Рихлівського Свято-Миколаївського монастиря.....	6
Зайченко В. Скрині у зібранні Чернігівського історичного музею імені В.В. Тарновського. Каталог.....	7
Сергєєва С. Періодичні видання Чернігова 1917–1918 років як джерело вивчення історії Української революції на Чернігівщині. Тематичний покажчик публікацій краєзнавчого характеру (за матеріалами музейного зібрання). Частина II.....	16
Історія Чернігівського історичного музею імені В.В. Тарновського	
Линюк Л., Ласвський С. Звіт про роботу Чернігівського історичного музею імені В.В. Тарновського в 2010 році.....	33
Шекун О., Сита Л. Дослідження давньоруських курганів експедицією Чернігівського історичного музею в 1970-х – 1980-х роках.....	48
Краєзнавство	
Луцька В. З історії земських аптек Чернігівської губернії.....	60
Дзюба О. Вихідці з Чернігівщини в німецьких університетах (XVIII століття).....	70
Блакитний М. Військовополонені армії Наполеона у Чернігівській губернії (1812–1816 роки).....	81
Світловська Л. Життя в окупованому Чернігові за спогадами Раїси Павлівни Товстухи-Новицької.....	91
Історія	
Горох М. Статеві-вікова структура міського населення України наприкінці 1920-х – на початку 1930-х років.....	94
Колекції	
Ситий І. Печатки Святослава Ярославича.....	103
Пуцко В. Кам'яна різьблена ікона пророка Іллі.....	105
Стадниченко І. Киевский Апостол 1737 года.....	111
Біографічні матеріали	
Ситий І., Алфьоров О. Ярема Полуботок – вїт чернігівський.....	112
Литвинова-Бартош П. К физиологии брака, или За что меня возненавидел муж. (Вступление Е. Шудри, подготовка к публикации Н. Шудри).....	120
Амонс А. Тайна Быковнянского захоронения. Яков Павлович Шельгин.....	128
	227

Доповіді та повідомлення Другої наукової конференції “Чернігівщина і чернігівці в Українській революції 1917–1921 років” (березень 2011 року)

Кириєвський В. Шостка. 1917–1921 роки. (Хроніка революцій на Садовій вулиці).....	137
Нітченко А. Матеріальне забезпечення функціонування виконавчих комітетів громадських організацій Чернігівської губернії у 1917 році.....	144
Демченко Т. Українська мова на шпальтах чернігівської преси (1917 рік).....	149
Прудько В. Активізація діяльності національно-культурних осередків Ніжинщини протягом весни–літа 1917 року.....	156
Мартиненко В. Чернігівщина в контексті українсько-білоруських територіальних протиріч 1918 року.....	160
Блакитний М. Мемуари і спомини офіцерів Добровольчої армії про військові дії на Чернігівщині (1917–1919 роки).....	164
Лейберов О. Більшовицький режим на Чернігівщині у 1919 році – соціально-економічні та політичні складові становлення нової влади.....	170
Сергєєва С. Польсько-українсько-радянська війна на Чернігівщині (травень–липень 1920 року).....	179
Оніщенко О. Софія Соколовська – видатна постать Чернігівщини у революції 1917–1921 років.....	188
Населевець Є. Отаман Панкрат Хижняк.....	193
Ситий І. 1918 рік на Чернігівщині: сфрагістичний аспект.....	198
Журавльова Т. Українські паперові гроші 1917–1920 років у колекції Чернігівського історичного музею імені В.В. Тарновського. Каталог.....	201

Доповіді і повідомлення наукової конференції “Чернігівці – Герої Радянського Союзу” (вересень 2010 р.)

Москаленко В. Воїни – визволителі Щорського району, удостоєні звання Героя Радянського Союзу.....	215
Шенько Н. Матеріали Героїв Радянського Союзу та повних кавалерів ордена Слави у зібранні Щорського історичного музею.....	218
Пушенко В. Уродженці Бахмаччини – Герої Радянського Союзу.....	220

Про авторів

- Алфьоров** – молодший науковий співробітник Інституту історії НАН України, м. Київ
- Олександр Анатолійович Амонс** – полковник юстиції у відставці, дослідник, м. Київ
- Андрій Іванович Арендар** – головний зберігач фондів Чернігівського історичного музею імені В.В. Тарновського
- Ганна Петрівна Блакитний** – учений секретар Чернігівського історичного музею імені В.В. Тарновського
- Максим Михайлович Горох** – науковий співробітник Чернігівського історичного музею імені В.В. Тарновського
- Микола Володимирович Демченко** – доцент Інституту історії, етнології та правознавства імені О.М. Лазаревського Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка, кандидат історичних наук
- Тамара Павлівна Дзюба** – старший науковий співробітник Інституту історії України НАН України, кандидат історичних наук, м. Київ
- Олена Миколаївна Журавльова** – завідувача відділом Чернігівського історичного музею імені В.В. Тарновського
- Тетяна Петрівна Зайченко** – науковий співробітник Чернігівського історичного музею імені В.В. Тарновського
- Віра Володимирівна Кирисвський** – краєзнавець, м. Шостка Сумської області
- В'ячеслав Дмитрович Ласвський** – директор Чернігівського історичного музею імені В.В. Тарновського
- Сергій Лазаревич Лейберов** – старший викладач Ніжинського державного університету імені М.В. Гоголя
- Олексій Олегович Лишук** – заступник директора з наукової роботи Чернігівського історичного музею імені В.В. Тарновського
- Людмила Петрівна Литвинова-Бартош** – етнограф, фольклорист, письменниця, громадська діячка
- Пелагея Яківна (1833–1904) Луцька** – завідувача відділом Чернігівського історичного музею імені В.В. Тарновського
- Валентина Леонідівна Мартиненко** – доцент Ніжинського державного університету імені М.В. Гоголя, кандидат історичних наук
- Володимир Васильович Москаленко** – секретар Щорської міської ради
- Валентина Василівна Населевець** – науковий співробітник Чернігівського історичного музею імені В.В. Тарновського
- Євген Володимирович**

- Нітченко Алла Григорівна** – старший викладач Чернігівського державного інституту економіки і управління
- Оніщенко Оксана Володимирівна** – доцент Чернігівської філії Київського славістичного університету, кандидат історичних наук
- Прудько В'ячеслав Олександрович** – асистент кафедри історії України Ніжинського державного університету імені М.В. Гоголя
- Пуцко Василь Григорович** – заступник директора з наукової роботи Калузького художнього музею, Російська Федерація
- Пушенко Валентина Олексіївна** – старший науковий співробітник Бахмацького історичного музею
- Світловська Леся Петрівна** – старший науковий співробітник Чернігівського історичного музею імені В.В. Тарновського
- Сергєєва Світлана Миколаївна** – старший науковий співробітник Чернігівського історичного музею імені В.В. Тарновського
- Сита Людмила Федорівна** – старший науковий співробітник Чернігівського історичного музею імені В.В. Тарновського
- Ситий Ігор Михайлович** – старший науковий співробітник Чернігівського історичного музею імені В.В. Тарновського, кандидат історичних наук
- Стадниченко Ігор Вікторович** – художник-реставратор Національного науково-дослідного реставраційного центру України, м. Київ
- Шекун Олександр Володимирович** – археолог, краєзнавець, м. Чернігів
- Шенько Наталія Іванівна** – головний зберігач фондів Щорського історичного музею
- Шудря Євгенія Стефанівна** – майстер декоративно-ужиткового мистецтва, мистецтвознавець, м. Київ
- Шудря Микола Архипович** – письменник, журналіст, кінодраматург, м. Київ

Наукове видання

СКАРБНИЦЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Збірник наукових праць

Випуск 13

*Видання здійснене
за фінансової підтримки
Міжнародного благодійного Фонду
“Україна 3000”*

Редакційна колегія:

О.Б. Коваленко (*голова*),

С.Л. Лаєвський, Л.П. Линюк (*відповідальний редактор*),

С.М. Лихачева, С.О. Половнікова

Комп'ютерний набір І.П. Цикунова

Комп'ютерна верстка Л.Є. Матвійчук

Підписано до друку 02.11.2011 р. Формат 60×84 1/8. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Друк офсетний. Умов. друк. арк. – 26,85. Обл.-вид. арк. – 23,01. Ілюстрації – 4,5.
Тираж 250 прим. Замов. № 1174.

Підрозділ оперативного друку Чернігівського державного центру
науки, інновацій та інформатизації
14000, Чернігів, вул. П'ятницька, 39
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 225 від 20.10.2000 р.